

KERUEN

M.O. ÁÝEZOV
ATYNDAGÝ ÁDEBIET
JÁNE ÓNER
INSTITYTYNYŇ

HABARSHYSY

M.O. AUEZOV INSTITUTE
OF LITERATURE AND ART

HERALD

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ИМЕНИ
М.О.АУЭЗОВА

ВЕСТНИК

№2, 75-ТОМ

2022

ISSN 2078-8134

**М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ**

КЕРУЕН

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2005 жылы құрылған

**№2, 75-том
2022**

ISSN 2078-8134

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
ИМ. М.О.АУЭЗОВА

КЕРУЕН

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

основан в 2005 году

№2, том 75
2022

ISSN 2078-8134

**M.O.AUEZOV INSTITUTE OF
LITERATURE AND ART**

KERUEN

SCIENTIFIC JOURNAL

founded in 2005

№2, 75 vol
2022

Ғылыми журнал

Ғылыми журнал 2005
жылдан бері шығады.

Құрылтайшысы және
баспагері:

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институты

Редакция мен баспагер
мекен жайы:

Заңды мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Шевченко к-сі, 28,
050010,

Нақты мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Құрманғазы к-сі, 29,
2-қабат, 050010,

Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

Электрондық пошта:
keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Жылына 4 рет жарық көреді.

Журнал 2005 жылғы
24 наурызда Қазақстан
Республикасының Мәдениет,
ақпарат және спорт
министрлігі, Ақпарат және
мұрағат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2005 жылғы 24
наурыздағы №5844-Ж.

«КЕРУЕН»

№2, 75-том, 2022

Бас редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Ісләмжанұлы,
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА
корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институтының бас директоры
(Алматы, Қазақстан)

Бас редактордың орынбасарлары:

Ғылыми редактор:

ҚАЛИЕВА Альмира Қайыртайқызы, фило-
логия ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов
атындағы Әдебиет және өнер институты бас
директорының ғылым жөніндегі орынбасары
(Алматы, Қазақстан)

Жауапты редактор:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институты бас директорының
орынбасары (Алматы, Қазақстан)

Научный журнал

Журнал издается с 2005
года.

Учредитель и издатель:

Институт литературы и
искусства
им. М.О. Ауэзова.

Адрес редакции и издателя:

Юридический адрес:
Казахстан, г. Алматы, ул.
Шевченко 28, 050010,
Фактический адрес: Казахстан,
г. Алматы, ул. Курмангазы 29,
2 этаж. 050010,
Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.
Email: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Выходит 4 раза в год

**Журнал зарегистрирован
24 марта 2005 года в
Комитете информации
и архивов Министерства
культуры, информации и
спорта**

Республики Казахстан.

**Свидетельство о регистрации:
24 марта 2005 г. №5844-Ж.**

«КЕРУЕН»

№2, том 75, 2022

Главный редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович,
доктор филологических наук, член-корреспон-
дент НАН РК, генеральный директор Института
литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы,
Казахстан)

Заместители главного редактора:

Научный редактор:

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат
филологических наук, заместитель по науке
генерального директора Института литературы
и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Ответственный редактор:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генераль-
ного директора Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Scientific journal

The journal has been
published
since 2005

Constitutor and publisher:

M.O. Auezov Institute of
Literature and Art

**Address of the editorial and
publishing office:**

28, Shevchenko str., Almaty,
050010, Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

E-mail: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Published 4 times a year

**The journal was registered
on March 24, 2005 in the
Committee of Information and
Archives of the Ministry of
Culture, Information and Sports
of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate: March
24, 2005 No. 5844-Zh.**

«KERUEN»

№2, 75 vol, 2022

Editor-in-Chief:

MATYZHANOV Kenzhekhan Islamzhanovich,
Doctor of Philology, Corresponding Member of
the National Academy of Sciences of the Republic
of Kazakhstan, Director General of the Institute of
Literature and Art named after MO Auezov (Almaty,
Kazakhstan)

Deputy Editors-in-Chiefs:

Scientific editor:

KALIEVA Almira Kairtayevna, Candidate of
Philological Sciences, Deputy Director General for
Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and
Art (Almaty, Kazakhstan)

Editor-in-Chief:

SULTAN Yertay, PhD, Deputy Director General
of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(Almaty, Kazakhstan)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

БАС РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Исламжанұлы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СҰЛТАН Ермай, PhD, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ахмет Байұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филология факультетінің деканы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серік Нығметоллаұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМІРБОЛАТ Алуа Берікбайқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НҰРҒАЛИ Қадша Рүстембековна, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің орыс филологиясы кафедрасы меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гүлжахан Жұмабердіқызы, филология ғылымдарының докторы, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

ҚАЛИЕВА Алмира Қайыртайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

ҚЫДЫР Тәрілі Еділбайұы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШӘРІПОВА Диляра Сафарғалиқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Ақлима Қайырденқызы, өнертану кандидаты, доцент, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

ҚАЗТУҒАНОВА Айнұр Жасанбергенқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТҰРМАҒАМБЕТОВА Бақыт, өнертану кандидаты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің доценті (Атырау, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖҮНДІБАЕВА Арай Қананияқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы зертханасының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гүлназ Рахымқызы, PhD, қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, филология ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Санкт-Петербург, Ресей)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДІРБАЙ Гүлнар Турабекқызы, тарих ғылымдарының докторы, Колумбия университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

СНАМОРРО Antonio Chicharro, ғылым докторы, философия және қолжазба факультетінің профессоры (Гранада, Испания) H = 2

КРАСОВСКАЯ Аксиния, филология ғылымдарының докторы, профессор, Бухарест Университеті (Бухарест, Румыния) H = 1

НИКОЛАС Мари, филология ғылымдарының докторы, профессор, Лихай Университеті (Пенсильвания, АҚШ) H = 1

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)
Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханович, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, советник Президента Республики Казахстан (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, главный научный сотрудник Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омурбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, декан филологического факультета КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серик Ныгметоллаевич, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской литературы Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМИРБОЛАТ Алуа Берикбаевна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой казахской литературы и теории литературы КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НУРГАЛИ Кадиша Рустембековна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русской филологии Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гульжанхан Жумабердыевна, доктор филологических наук, доцент, главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат филологических наук, заместитель по науке генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

КЫДЫР Торали Едилбай, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШАРИПОВА Дилара Сафаргалиевна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Акlima Каурденовна, кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной консерватории имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

КАЗТУГАНОВА Айнур Жасанбергеневна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТУРМАГАМБЕТОВА Бахыт Жолдыбаевна, кандидат искусствоведения, музыковед, доцент кафедры музыки и искусства Атырау Университет им. Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖУНДИБАЕВА Арай Канатиевна, PhD, ассоциированный профессор, заведующий лабораторией казахского языка, казахской литературы, истории Казахстана Национальной академии образования имени И. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гульназ Рахимовна, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы и теории литературы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

БАГНО Всеволод Евгеньевич, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук (Санкт-Петербург, Россия)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДИРБАЙ Гульнар Турабековна, доктор исторических наук, профессор Колумбийского университета (Нью-Йорк, США)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

SHAMORRO Antonio Chicharro, доктор наук, профессор

Гранадского университета, заведующий факультета философии и рукописи (Гранада, Испания) N = 2

КРАСОВСКАЯ Аксинья, доктор филологических наук, профессор, Бухарестский университет (Бухарест, Румыния) N = 1

НИКОЛАС Мари, доктор филологических наук, профессор, Университет Лихай (Пенсильвания, США) N = 1

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

MATYZZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General director of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SULTAN Yertay, Ph.D., Vice-general director of M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanovich, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, President's advisor of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

BAZARBAYEVA Zeynep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ZHOLDASBEKOVA Bayan Omirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Dean of the Philological Faculty of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

NEGIMOV Serik Nygmetollayevich, Doctor of Philology, Professor of the Department of Kazakh Literature of L.Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=searchauthorlookup>

TEMIRBOLAT Alua Berikbayevna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kazakh Literature and Literary Theory of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

NURGALI Kadisha Rustembekovna, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Russian Philology L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ORDA Gulzhakhan Zhumaberdyevna, Doctor of Philology, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

KALIYEVA Almira Kairtayevna, Candidate of Philological Sciences, Deputy Director General for Science of the M.O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ANANYEVA Svetlana Viktorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=searchauthorlookup>

KYDYR Torali Edilbay, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

SHARIPOVA Dilyara Safargaliyeva, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher at the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

OMAROVA Aklima Kairdenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

KAZTUGANOVA Ainur Zhasanbergenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

TURMAGAMBETOVA Bakhyt Zholdybayevna, Candidate of Art History, Senior lecturer at the Department of Music and Art of H.Dosmukhamedov Atyrau University (Atyrau, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ZHUNDIBAYEVA Arai Kanapiyevna, PhD, Associate Professor, Head of the Laboratory of the Kazakh language, Kazakh Literature, History of Kazakhstan of the I. Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

DAUTOVA Gulnaz Rakhimovna, PhD, Lecturer, Department of Kazakh Literature and Literary Theory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL:

BAGNO Vsevolod, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences (Saint Petersburg, Russia)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

KENDIRBAY Gulnar Turabekovna, Doctor of Historical Sciences, Professor of Columbia University (New York, USA)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

CHAMORRO Antonio Chicharro, Doctor of Sciences, Professor of Granada University, Head of the Faculty of Philosophy and Manuscript (Granada, Spain)
H = 2

KRASOVSKAYA Aksinia, Doctor of Philology, Professor, Bucharest University (Bucharest, Romania)
H = 1

NIKOLAS Mary, Doctor of Philology, Professor, Lehigh University (Pennsylvania, USA)
H = 1

МАЗМҰНЫ

Бас редактордың алғы сөзі.....14

Әдебиеттану

Әзібаева Б.У. «Қазақтың киіз үйі» заттық коды: генезисі мен семантикасы.....	17
Керим Ш., Жеменей И. Әбу Насыр Мұбашшир ат-Таразидің «Йадгар Зандан на айней жаһан» («Түрме естелігі немесе әлем айнасы») атты мәснәуі.....	33
Орда Г.Ж. Қазіргі қазақ балалар поэзиясындағы дәстүр ұласуы.....	48
Хамраев Ә.Т., Шагимолдина М.О. Тәуелсіздік дәуіріндегі қазақ әдебиеті әзірбайжан тілінде.....	64
Кенбаева А.З., Пангереев А.Ш., Мамбетова Г.Ж. Қарақалпақтың «Ер Зийуар» эпосындағы топонимдерді зерттеу.....	72
Медеубек С. Ұлттық ойындардың әлеуметтік-психологиялық астары.....	82
Ханкей Е. «Абай жолы» роман-эпопеясының «Қайтқанда» тарауының текстологиясы (қолжазба мен жарияланымдары бойынша).....	93
Абилхамитқызы Р., Бегалиева Л.Б. Түркі әлеміндегі періштенің көркем бейнесі: кеше және бүгін.....	104
Қоштаева Г.Қ., Челик Я. Сиди Ахмедтің «Ташұкнама» дастаны түркі тілінде жазылған жәдігер.....	117
Ахметова А.М., Ахметова Г.М. Әлихан Жақсылық шығармашылығындағы адам мен әлем интерпретациясы.....	129
Кенжебекова Г.Ж., Сманов Б.Ө., Сөйлемез О. М. Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясындағы Абайдың діни бейнесі.....	143
Искакова Г.Ж., Рыспаева Д.С., Ахметова Г.С. Фольклор мәтіндерін аударудағы теориялық және практикалық мәселелер.....	151
Болатова Г.Ж., Мұхаметқали А.А. Философиялық прозадағы интермәтіннің экспрессивтік қызметі (Б.Момышұлы «След птицы в небе» романының негізінде).....	166
Татиев Е.Е., Саркулова М.Ұ., Мухамедиева А.Б., Татиева М.Е. Қазақтың «Ұмай» мифтік әңгімесіне психоталдау.....	176
Салтақова Ж.Т., Қоспазарова Ә.К. Қазақ эпостарының шежірелік сипаты.....	184
Мұрсалимова Н.М., Сманова Е.А. Жетісу ақындар айтысының жиналу тарихы (қолжазбалар негізінде).....	193
Оралбек А. Халық ақыны Әбдіғали Сариевтің әдеби мұрасы.....	201
Мұрсал А. Ахметолла Қалиұлының «Арда алтай» романындағы психологизм.....	209
Жолдыбай О. Ойын-сауық ойындары: эволюция және заманауи көрініс.....	220
Абилдаева Қ.Н., Абишева Н.М., Тәжібәева Ш.А. Эрнест Хемингуэйдің «Шал мен теңіз» повесін оқыту.....	231

Мәдениеттану

Жангүжинова М.Е., Ербол А.Е., Құмарғалиева Н.Р. Сахналық костюм-креативті индустрия жағдайында сценографияның тәрбиелік құралы ретінде.....	241
Жумасеитова Г.Т., Мосиенко Д.М., Поваляшко Г.Н., Саитова Г.Ю. Қазақстандық балет өзін-өзі ұлттық анықтау ізденісінің ретроспективасында.....	259
Бекмағамбетова Ж.А., Бегалинова Г.А. Шығармашылық индустрия жағдайындағы Қазақстанның қазіргі кезеңіндегі музыкалық өнер.....	272
Қамзабекұлы О., Ахманов С.М., Рахымжанов Е.Т. Актердің қалыптасу жолындағы сахна тілінің маңызы.....	283
Әбікенов Ж.О., Енсейева В.Т. Пандемия жағдайының азаматтардың мәдениетіне әсері.....	294
Құрманбай Ұ.П., Ескендіров Н.Р. Қазақ театрындағы бүгінгі басқару үлгісі.....	308

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение главного редактора.....15

ЛИТЕРАТУРАВЕДЕНИЕ

<i>Азибаева Б.У.</i> Предметный код культуры «Казахская юрта»: генезис и семантика.....	17
<i>Керим Ш., Жеменей И.</i> Маснави ученого-богослова Абу Насир Мубашшира ат-Тарази «Ядгар Зандан иа айней джахан» (Память о тюрьме или зеркало мира).....	33
<i>Орда Г.Ж.</i> Продолжение традиций в современной казахской детской поэзии.....	48
<i>Хамраев А.Т., Шагимолдина М.О.</i> Казахская литература эпохи независимости на азербайджанском языке.....	64
<i>Кенбаева А.З. Пангереев А.Ш. Мамбетова Г.Ж.</i> Изучение топонимов в каракалпакском героическом эпосе «Ер Зийуар».....	72
<i>Медеубек С.М.</i> Социально-психологические основы национальных игр.....	82
<i>Ханкей Е.</i> Текстология главы «Возвращение» романа-эпоса «Абай жолы» (по рукописи и публикациям).....	93
<i>Абилхамитқызы Р., Безалиева Л.Б.</i> Художественный образ ангела в тюркском мире: вчера и сегодня...104	
<i>Коштаева Г., Челик Я.</i> Эпос Сиди Ахмеда "Ташукнама", написанный на тюркском языке.....	117
<i>Ахметова А.М., Ахметова Г.М.</i> Интерпретация человека и мира в творчестве Алихана Жаксылыка..	129
<i>Кенжебекова Г.Ж., Сманов Б.У., Соилемез О.</i> Религиозный образ Абая в романе-эпопее М. Ауэзова "Путь Абая".....	143
<i>Искакова Г.Ж., Рыспаева Д.С., Ахметова Г.С.</i> Теоретические и практические проблемы перевода фольклорных текстов.....	151
<i>Болатова Г.Ж., Мұхаметқали А.А.</i> Экспрессивная функция интертекста в философской прозе (по роману «След птицы в небе» Б. Момышулы).....	166
<i>Татиев Е.Е., Саркулова М.У., Мухамедиева А.Б., Татиева М.Е.</i> Психоанализ казахского мифического рассказа «Умай».....	176
<i>Салтакова Ж.Т., Коспагарова А.К.</i> Генеологический характер казахского эпоса.....	184
<i>Мурсалимова Н.М., Сманова Е.А.</i> История сбора айтыс состязании акынов Жетысу (на основе материалов рукописей).....	193
<i>Оралбек А.</i> Литературное наследие народного поэта Абдигали Сариева.....	201
<i>Мурсал А., Танжарикова А.В.</i> Психологизм в романе Ахметолла Калнулы «Арда Алтай».....	209
<i>Жолдыбаев О.М.</i> Развлекательные игры: эволюция и современный взгляд.....	220
<i>Абилдаева К.Н., Абишева Н.М., Тажибаева Ш.А.</i> Изучение повести Эрнеста Хемингуэя «Старик и море».....	231

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

<i>Жангужина М.Е., Ербол А.Е., Кумаргалиева Н.Р.</i> Сценический костюм – как воспитательный инструмент сценографии в условиях креативной индустрии.....	241
<i>Жумасейтова Г.Т., Мосиенко Д.М., Поваляшко Г.Н., Саитова Г.Ю.</i> Казахстанский балет в ретроспективе поиска национальной самоидентификации.....	259
<i>Бекмагамбетова Ж.А., Бегалинова Г.А.</i> Музыкальное искусство на современном этапе Казахстана в условиях креативной индустрии.....	272
<i>Камзабекович О., Ахманов С.М., Рахымжанов Е.Т.</i> Значимость сценической речи в становлении актера.....	283
<i>Абикенов Ж.О., Енсеева В.Т.</i> Влияние пандемической ситуации на культуру граждан.....	294
<i>Курманбай У.П., Ескендиоров Н.Р.</i> Нынешняя модель управления в казахском театре.....	308

CONTENT

Editor-in-chief's address.....16

LITERARY STUDIES

<i>Azibayeva B.Y.</i> The subject code of the "Azakh yurt" culture: genesis and semantics.....	17
<i>Kerim Sh., Zhemenev I.</i> Masnavi of scholar-theologian Abu Nasir Mubashir at-Tarazi "Yadgar Zandan ia Aynei Jahan" (Memory of the Prison or the Mirror of the World).....	33
<i>Orda G.Zh.</i> Continuation of traditions in modern Kazakh children's poetry.....	48
<i>Khamraev A.T., Shagimoldina M.O.</i> Kazakh literature of the independence era in the azerbaijani language.....	64
<i>Kenbayeva A.Z., Pangereyev A.Sh., Mambetova G.Zh.</i> The study of place names in the karakalpak heroic epos "Yer ziyuar".....	72
<i>Medeubek S.M.</i> Socio-psychological background of national games.....	82
<i>Khankey Y.</i> Textology of the chapter "Return" of the epic novel "Abai Joli" (according to my manuscript and publication).....	93
<i>Abilkhamitkyzy R., Begaliev L.B.</i> The artistic image of an angel in the Turkic world: yesterday and today....	104
<i>Koshtayeva G., Çelik Y.</i> Sidi ahmed's epic "tashuknama" written in turkic language.....	117
<i>Akhmetova A.M., Akhmetova G.M.</i> Interpretation of Man and the World in the Creativity of Alikhan Zhaksylyk.....	129
<i>Kenzhebekova G.Zh., Smanov B.O., Soylemez O.</i> The religious image of Abai in the epic novel by M. Auezov "The way of Abai".....	143
<i>Iskakova G.Zh., Ryspaeva D.S., Akhmetova G.S.</i> Theoretical and practical problems of translation of folk texts.....	151
<i>Bolatova G.Zh., Mukhametkali A.A.</i> Expressive function of intertextuality in the philosophical prose (based on the novel «Sled ptici v nebe» by B.Momyshuly).....	166
<i>Tatiev E.E., Sarkulova M.U., Kenispaev Zh.K., Mukhamedieva A.B., Tatieva M.E.</i> Psychoanalysis of the kazakh mythical story «Umai».....	176
<i>Saltakova Zh.T., Kospagarova A.K.</i> Geneological character of the kazakh epos.....	184
<i>Mursalimova N.M., Smanova E.A.</i> History of the aitys collection by Zhetysu akyns (based on the manuscript).....	193
<i>Oralbek A.</i> The literary heritage of the folk poet Abdigali Sariyev.....	201
<i>Mursal A., Tanzharykhova A.B.</i> Psychologism in Akhmetoll Kaliula's novel "Arda Altai".....	209
<i>Zholdybaev O.M.</i> Entertainment games: evolution and modern look.....	220
<i>Abildayeva K., Abisheva N., Tazhibaeva Sh.</i> Study of Ernest Hemingway's novel "The Old Man and the Sea".....	231

CULTURAL STUDIES

<i>Zhanguzhinova M.Ye., Yerbol A.Ye., Kumargaliev N.R.</i> Stage costume - as an educational tool of scenography in the conditions of the creative industry.....	241
<i>Zhumaseitova G.T., Mosienko D.M., Povalyashko G.N., Saitova G.Y.</i> Kazakh ballet in the retrospective of the search for national identity.....	259
<i>Bekmagambetova Zh.A., Begalinova G.A.</i> Musical art at the present stage of Kazakhstan the conditions of the creative industry.....	272
<i>Khamzabekuly O., Akhmanov S.M., Rakhymzhanov E.T.</i> The role of stage language in the development of an actor.....	283
<i>Abikenov Zh.O., Yenseyeva V.T.</i> The impact of the pandemic on the culture of citizens.....	294
<i>Kurmanbay U.P., Eskendirov N.R.</i> The current management model in the kazakh theater.....	308

FTAMP 17.07.29

<https://doi.org/10.53871/2078-8134.2022.2-02>

Керим Ш., Жеменей И.

Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті¹

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті²

Алматы, Қазақстан

E-mail: kerim-1962@mail.ru, Jemeneyislam@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-3004-586X, 0000-0002-6622-0757

**ӘБУ НАСЫР МҮБАШШИР АТ-ТАРАЗИДІҢ
«ЙАДГАР ЗАНДАН ИА АЙНЕЙ ЖАҢАН»
(«ТҮРМЕ ЕСТЕЛІГІ НЕМЕСЕ ӘЛЕМ АЙНАСЫ») АТТЫ МӘСНӘУИ**

Аңдатпа. Тарихи Тараздың тумасы, оқымыстысы, өмірінің 47 жылын эмиграцияда өткізген көрнекті діни, саяси қайраткер Әбу Насыр Мұбашшир ат-Таразидің (1896-1977) күрескерлік жолы, ауқымды еңбектері мен әдеби-публицистикалық мұрасы Қазақстанда әлі елеусіз, зерттеусіз қалуда. Ғұламаның парсы тіліндегі «Йадгар Зандан иа айней жаһан» («Түрме естелігі немесе әлем айнасы») атты парсы тіліндегі көлемді поэзиялық туындысы Ауғанстанда Кабулдағы түрмеде 1947 жылы 6 қыркүйегі мен 21 қарашасы аралығында дүниеге келген. Мақалада мәснауи жанрындағы осы көлемді туынды түпнұсқа бойынша тұңғыш рет арнайы талданып отыр. Ақын осы еңбегінің аяғында Жәләл әд-дин ар-Румидің (1207- 1273) «Мәснәуи мағнауи», яки «Мағыналық мәснәуи» атты шығармасының қалып-формасын бағдар етіп жазғанын атап өтеді. Ат Тарази туындысы 192 тараушаға бөлініп, әрқайсысына тақырыптық атау берілген, негізгі мазмұндық желісін діни-саяси сарындар түзеді. Мәснәуи Аллаға шүкір айту мен оған мінәжәт етуден, әрі пайғамбарымызға мадақ айту кіріспесімен басталады. Одан кейінгі «Зынданда» деп аталатын тараушада өзімен бірге отырған ұлы мен серіктерінің көңіл-күйін сипаттап, оларды сабырлыққа шақырады. Шығармада екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі әлемде қалыптасқан жағдайға шолу жасалып, күрделі геосаяси мәселелерді қозғалады. Коммунизмді бүкіл халықтарды, адамзатты шарпыған обаға, бір мекеннен екінші орынға микроп түрінде тез жұғатын ешбір емі жоқ кеселге теңеп, осы қатерден сақтандырады. «Түркістан» деп атты тараушада туған жерін дәріптеп «ұлылар бесігі», «топырағы - қазына, ілім және өнер кені», «жер бетіндегі жәннәт» деп қадір-қасиетін бағалай жырлаумен бірге ата мекенінің коммунистердің табында езгіде қалғанын, түркістандықтардың азаттық үшін күрестерін санамаалап көрсетеді. «Коммунистік үкімет және құқық», «Басылымдар», «Тәлім-тәрбие», «Уақыптар», «Мешіттер мен медреселер», «Тараздағы әкемнің орталық мешіті», «Дарул-Қада(Қазылық үйі)» атты тараушаларда туған еліндегі адам құқының тапталуы, сайлау, жиын өткізу баспасөз, кітап бастыру, ой еркіндігіне тыйым салғаны, білім саласында дүниәуи ғылымдар мен коммунистік партия идеяларынан басқа оқылмайтындығы, мешіт-медреселер, уақып, шарифи соттардың жабылғаны, қуғын-сүргін т.б жөнсіздіктер суреттеледі. «Көш» атты тараушада Кеңес үкіметінің зәбір-қорлығына төзбей Отанын амалсыз тастап қашқан босқындардың тартқан азабы мен туған жеріне сағынышы әсерлі жырланған.

Шығарма тәуелсіздік жолындағы күрескен автордың басынан кешкен ауыр тағдырын, қиыншылықтарын, түрмедегі толғаныс сезімдерін, бір Аллаға шынайы сенімін, Отанына, туған еліне деген риясыз сүйіспеншілік-махаббатын көркем бейнелеуімен бағалы.

Түйін сөздер: ат-Тарази, мәснауи, түрме, ғұлама, Ауғанстан, эмиграция, парсы, саяси, коммунистер, Түркістан, мешіт

Кіріспе. Кеңестік дәуірде режимнің тәртібіне қарсы күресіп өткен қазіргі Тараз қаласының тумасы, дін ғұламасы – Әбу Насыр Мұбашшир ат-Тарази әл-Хүсейни (1896-1977). Оқымысты саналы ғұмырын жанқиярлық күреске, дін ілімін жан-тәнімен насихаттап, тереңдеп танытуға, қалтқысыз қорғауға арнаған. Оның еркіндік

жолындағы күресі Ташкент пен Әулиеатада (Таразда) басталып, кейін шет елдерде жалғастық тапты. Күрескердің өмірін екі кезеңге бөліп қарауға болады. Біріншісі – 34 жылы туған елінде тұрған, екіншісі – эмиграциядағы кезі. Ол 47 жыл шетелдегі өмірін Ауғаныстан мен Мысырда өткізген. Тәуелсіздік пен ислам қамы, мұратына адал, қалтқысыз қызмет етудің үздік өнегесін көрсетті. Саяси қайраткер, қажырлы қаламгер, қаламы жүйрік көсемсөзші-публицист, дін ғалымы-ойшылы, жалынды ақын болды. Әбу Насыр Мұбашшир ат-Таразидің жастайын-ақ қолына қалам ұстап, кейін Ауғаныстанда, Мысырда тұрған кезінде де өмірінің соңғы күніне дейін шығармашылықтан қол үзбеген Артына мол шығармашылық мұра қалдырды. Көбіне ақпарат алаңында белсенділік танытып, 45 жыл бойы оның мақалалары ислам әлемінің баспасөзі беттерінде тұрақты шығып тұрды. Бұған қосымша ғалымның түркі және парсы, араб тілдерінде тілдерінде 47 еңбегінің тізімі белгілі. Парсы тіліндегі 11 еңбегі, араб тілінде 20 кітабы жарық көрген, жарияланбаған еңбектері де бар. Ол өз көзқарасын поэзия тілінде өрнектеген ақын еді. «Өмір бағының гүлдері» атты диуан жинағы болған. Ғұламаның өлеңдерінде ұрандық, саяси сарын тақырыптары ашық басым бой көрсетеді. Әулиеатада кеңес үкіметі дінге қарсы шабуыл бастағанда үнсіз қалмай көшеде медресе шәкірттерімен шерулетіп, қарсылығын өлеңге ашық түрде арқау еткен. Осы туындыны талдау арқылы тарихи ақиқатты, әділеттілікті бағынша айқындау көзделді.

Материалдар мен әдістері. Сыртта оқымысты, күрескер ретінде танылған тұлға өмірін мен еңбектерін зерттеуге оның жазбаларының шағатай-түрік, араб, парсы тілдерінде болуы кедергі келтіруде. Мақалада ғұламаның өмірі жолы қатысты араб, түркі тіліндегі дереккөздер, сондай-ақ ҚР Мемлекеттік орталық архивіне өткізілген жеке тектік қорындағы материалдар пайдаланылды. Мұбашшир ат-Таразидің «Йадгар Зандан иа айней жаһан» («Түрме естелігі немесе әлем айнасы») атты шығармасы тұңғыш рет парсы тіліндегі түпнұсқа бойынша арнайы түрде жеке қарастырылып отыр. Шығарма алғаш рет талқылау өзегіне айналып отырғандықтан тақырыптық-мазмұны арқауы, негізгі желісі қазақ тілінде қысқартыла баяндалды. Мақалада тарихи-салыстырмалы, жүйелі-сипаттамалық, талдау, жинақтау әдістері қолданылды.

Нәтижелері. Ат-Тарази Кеңес үкіметінің дінге қарсы күресінің күштеуіне наразылық көрсеткен ол үш рет қамалып, 1 рет жер аударған соң амалсыз Ауғаныстанға қашып өтеді. Мұнда үлкен Шаһ сарайында Достық және аударма үйінің Бас директоры қызметін атқарады. 1942 жылы Гитлерлік Германияның қолдауына сүйеніп Кеңестер Одағына қарсы эмигранттардың қарулы Түркістанды азат ету операциясына дайындауға кіріседі. Ауғанстан билігі 1943 жылы Кеңестер Одағының нота талабымен осы екінші тараптан майдан ашуға әзірленген ат-Тарази және өзге де бір топ белсенді адамдары тұтқындап Кабулдан тысқарыдағы Демазанг түрмесінде қамауға алады. Ат-Тарази және оның ұлы мен серіктері 5 жыл, 1 ай, 3 күн түрмеде отырады (Ahat Andican, 2013: 617-622 ;Emin Yarımoğlu, 2010: 154-158; Әл-Китаб ат-Тазкира, 1980: 19-25, 126-152; Керім Шамшәдин, Абыл Тұңғыш, 2021: 104-111). Осы қапасты абақтыда 1947 жылдың 6 қыркүйегінде бастап 21 қарашасында аяқтаған көлемді мәснәуін «Йадгар Зандан» («Түрме естелігі» деп атаған. 1948 жылы жаз мезгіліне таяу уақытта түрмеден бостандыққа шықты. Пәкістанның Сәнд уәләяты бойынша

Оқу-ағарту министрлігінің уәкілі, парламент депутаты Әли Әкбаршах мырзаның өзі бұл мәснауиге «Жаһан(әлем) айнасы» деген тағы бір ат беріп, автордан шығармасын осы атпен атауын сұрады. Міне сондықтан да бұл шығарма жоғарыда аталып өткен екі аты да қатар бірдей қолданылып, екеуі де шығарма мазмұнына сай келіп, жарасымын тауып кетті. Мәснәуидің мазмұнына келер болсақ, түрме мен қамаудағы адамдар жайлы айтылған тарауында ақын сол уақыт аралығында өзі мен қасындағы жолдастарының бас кешірген оқиғалары жайлы айтылады. Сонымен қатар ақынның өз заманында орын алған оқиғаларды сипаттауымен де ерекшеленеді. Тек туған еліндегі жағдайлар мен орын алып отырған ахуалды өзек етумен ғана шектелмей, әлем елдерінде, оның ішінде ислам елдерінде орын алып жатқан оқиғалар, яғни түрлі бөлінушілік пен қоғамның құлдырауы жайында, сол елдерге төніп тұрған коммунизм, оның халықтарға әкелер қаупі сияқты мәселелерді көтереді. Туындының мазмұндық тақырыптық басты тіні діни-саяси сарындар деуге болады.

Бұдан байқайтынымыз ақынның бұл еңбегі оның айналасында болып жатқан үлкен оқиғаларды көрсетіп отыратын құдды бір айна тақылеттес, мәснәуидің жазылу кезеңіндегі тарихи шындықты суреттеген.

Ендігі ретте осы шығарманың бәйттерінің құрылысына, яки құрылымдық жүйесіне келсек, 4000 бәйітке жуық, 192 бөлімге бөлініп, әрқайсысына тақырыптық атау берілген. Өлең шумағындағы ұйқас шумақтың әрбір екі жолы сайын ауысып отырады. Мәселен, бір шумақтың алғашқы екі жолы бір әріпке аяқталып, кейінгі екі жолы басқа әріпке бітеді. Ақынның өзі шығармасының соңында осы мәснәуиді жазуда сопылық поэзияның алыбы Жәләл әд-дин ар-Румидің (1207- 1273) «Мәснәуи мағнауи», яки «Мағыналық мәснәуи» атты туындысының қалып-формасына салып тоқығанын атап өтеді. Артына өлместей бай әдеби мұра қалдырған даңқты ар-Руми шығармашылығының шырқау шыңы деп бағаланатын «Мәснәуи мағнауиде» Құран аяттары, гибратты тәмсілдер мен хикаялар көп келтіріледі, осындай алуан түрлі сюжеттердің басын біріктіріп тұтастыратын өрімі – қос жолды бәйіттер (Руми Джалал ал-дин, 2007: 12).

Ат-Таразидің мәснәуінде қамтыған тақырыптарының көптігіне қарамастан, осылардың барлығын шашыратпай ортақтастырып, сабақтастырып отыратын дәнекер жіп бар. Бұл дәнекер жіп әрбір жеке мұсылманға және де барлық мұсылман жамағатына арналған өсиеті ретінде қысқаша айтылып түсіндірілген. Аталып өткен әдісті біз көптеген парсының прозалық шығармалары мен поэзиясынан, әсіресе, сопылық поэзиядан таба аламыз.

Мақаладағы келтірілген деректерді әлем әдебиетін, әдеби-мәдени байланыстарды, парсы поэзиясын, Қазақстандағы тәуелсіздік жолындағы күрес тарихын тереңдеп оқытуда пайдалануға болады. Шығарма Кеңес үкіметі тұсындағы шындықты әрі автор өзі көріп, куәгер болған оқиғаларды көркем түрде бейнелуімен құнды.

Талқылау. Автор өз шығармасында әрбір қозғаған тақырыбына жеке айдарлап ат қойып, жүйелі етіп ұсынған. Аталмыш өлең жолдарын оқығанда осы өлең арқылы ақынның бойындағы мықты сенім мен Аллаға деген тәуекелділігін, әрі терең діндарлығы мен салихалы жан екендігін сезінеді. Ақынның бойындағы бұл қасиеттері оның әрбір өлең жолынан байқалып, айқын көрініс тауып отыр. Мәселен,

оның Түркістанды азат ету жолында бірге қамалған күрескерлерге қарата айтқан сөзін айтып өтуге болады. Түрмеде жанында отырған дос-жарандарын ақын бір Аллаға имандай сеніп, әрі Оған ғана сүйеніп, үміт етуге, сонымен қатар жеңіске жеткенше, барынша сабыр сақтап, шыдамдылық танытуға шақырады.

Ал ақынның стиліне келер болсақ, ол өзінің жеңілдігімен, жасандылықтың жоқтығымен ерекшеленеді әрі уағыз-насихат пен өсиет айтушылардың машық мәнеріне негізделіп құрылған. Автордың мұндай стильді таңдауы өз сезім толғаныстары мен ой-пікірлерінің қоғамның түрлі топтарына бірдей ұғынықты түрде жетсе екен деген мақсатынан туындаған деп ойлаймыз.

Аталмыш өлең Аллаға шүкір айту мен оған мінәжәт етуден, әрі пайғамбарымызға мадақ айтудан басталады. Дәл осындай кіріспені әдетте парсының өлендерінен кездестіруге болады. Мәснауидің кіріспесінде былай делінеді:

Мәңгілік болған Аллаға мақтау айтам,
Мәңгі тірі, құдірет-күш иесі ол – Алла
Еш айып, еш кемшілік жоқ затында,
Кемел сипат лайық болған ол – Алла,

Мекенге де, уақытқа да тәуелді емес ол – Алла, – дей келе, барлық тіршілік иесін Жаратушы бір өзіне ғана құлшылық ету үшін жаратқандығын айтып, барлық жаратылған мақлұқтар, яки жаратылған әрбір тіршілік иесі Алланың шексіз құдіреті мен ұлылығының, оның барлығы мен бірлігінің айқын көрінісі мен дәлелі болып табылатынын, әрі көздер оны көрмесе де, ұлық болған ол Алла көздерді көретінін айтып өтеді.

Осындай екі жүз бәйтқа жететін ұзақ кіріспесінен кейін ақын «Зынданда» деп аталатын бөліміне көшеді. Бұл бөлімінің басында отанынан алыс кетуі, өзімен бірге болған Насрулла атты ұлы жайлы, ұлының хижра жыл санауы бойынша 1362/1943 жылы рабиғуль әууәл айының жиырма жетінші түні қамауға алынуы жайлы айтып өтеді.

Ақын бұл бөлімінде де өзінің тағдыры үшін Аллаға разы болғандығын, әрі кез келген үкіміне бас иіп, бұйырғанына мойынсұнатынын атап көрсетеді. Әлбетте адам өмірінде жақсылық пен жамандық тең дәрежеде келетінін, және Алланың бұл хикметінің мейлі ханзада, мейлі әмір, патша болсын, мейлі уәзір, мейлі құл болсын, мейлі ақсүйек, мейлі қарасүйек қарапайым жан болсын, адамдардың барлығына бірдей орындалатынын баян етер, ал бұл адам баласы қалайша Алланың үкімінен кері қашып кетер?! деген ақын келесі өлең жолдарын келтіреді:

Үкімі оның сөзсіз жүзеге асады;
Адам баласы қабыл алудан қалайша оны қашады,
Мейлі ол император-патша болсын, мейлі әмір;
Мейлі ұлық, мейлі кішік, мейлі уәзір,
Тағдырының қиын-қыстау тұстарына бас иіп, сабыр еткін;
Ертеңгі күн ісіңе қарай сұраларсын сен білгін.

Расында ақынымыз зынданда қамауға алынған мұсылмандар үшін үлгі бола білді. Ол өз сөзінде осы жайлы былай деп баяндайды:

Аллаға шүкір, қамалғандардың тобындамын, мүміндерге бір үлгімін.

Ақын түрмеде өткізген уақытында достарымен бірге Аллаға құлшылық етіп, намаз оқып, олармен сұхбат құрумен, немесе олардың сұрақтарына жауап беріп, Жақып ұлы Жүсіп пайғамбарымыз сияқты түстерін жорумен айналысты. Түрмеде отырғанына қарамастан уақытын барынша жақсылыққа шақырып, жамандықтан тыюға арнады.

Ақын түрмедегі жолдастарының көңіл-күйінің әр түрлі екенін айтып жеткізеді. Кейбіреулері күн мен түнін бір Аллаға еткен құлшылықтарымен толтырса, басқалары құлшылықтарында бейқамдық танытатын, енді біреулері қайғыға батып, қамығып, өткеніне нала айтып тағдырға шағымданса, келесі бір топ істеген кінәларын түсініп, күнәларына тәубе етуде. Мәселен, мынау адам терең ойға батып кетті, анау болса шахмат ойынға кіріп кетті, біреуі Алланың Құранын оқи үміт отын жағар еді, екіншісі Хафиз Ширазидің «Диуанын» оқып жақсылықтан үмітті боп қалар еді. Кім немен айналысса да, кім қандай ойға шомса да қамаудағылардың барлығы түгелдей түптің түбінде бір жеңілдіктің, қуаныштың болатынына сенді, соған үміт етті. «Адамның жаратылысы сондай бір жаратылыс, егер басына қандай да бір жамандық келсе, адамның бойын дереу қорқыныш пен үрей, сабырсыздық пен мұң шалар», – деп сипаттайды өз сөзінде ақын. Дәл осындай жағдайда, яғни адам түрмеде қамауда отырған кезінде, отбасы, бала-шағасы үшін уайымға салынып, солардың жағдайын ойлап, солар үшін қорыққан кезде, бұл адамның Жаратушыға деген кәміл иманын, мықты сенімін айқындайтын бірден-бір шак. Бұл жайында ақын былай деп жырлайды:

Бала-шағам, жақыныма расында
Жеткілікті болар анық бір Алла!
Әлсіздер мен мұқтаждарға шынында
Демеу менен тірек болар ол Алла!

Әрбір мақұлыққа ризық берер Аллам,
Қамқор болу, рахым ету – сипаттары Алланың.

Әмірінді Алла қабыл еттім,
Үкіміңе ұлық бас идім.

Осы өлең жолдарында автор Алла Тағаланың Құран Кәрімде айтып өткен «Жер-жиһанда ризығы Алладан келмейтін бір қыбырлаған тіршілік иесі жоқ. Сондай-ақ, Ол (әрбір тіршілік иесінің анасының құрсағынан бастап бұл дүниеде) жүріп-тұратын жерін де, өлетін(һәм қойылатын) жерін де нақты біледі. Мұның барлығы айқын кітапта(Ләухул-Махфузда) жазылған» («Һұд» сүресі, 6 аят) және «Шынында Алла ең жақсы қорғаушы, әрі ол Алла мейірімділердің мейірімдісі» деген аяттарына ишарат етіп отыр. Ақын өз әулеті, өз ортасы турасында да хабардар етеді.

Сол мешітті өңшең дінсіз талаған,

Бәлкім, соны Алла өзі қалаған, – деп ғұлама тағдыр – алладан дегенге мойынсынып, тежеледі.

Осы поэтикалық туындысында Кеңес үкіметінің дінге қарсы жауыға қолданған шараларын ашына жырлайды.

Мүбашшир ат-Тарази осы өлеңдерінің бірінде былай деп қамыға толғайтыны бар:
Жүргенімен мен Кабулде, қайтейн,
Қиялымда бір тұрғынымын Мәскеудің.

Ғұламаның өз басындағы ойларды кестелі бейнелейтін осы өлеңін екі түрлі мағынада түсінуге болатындай. Біріншіден оның алыста жүрсе де, Ресей тарапынан басқыншылыққа ұшыраған елінің тағдырына алаңдайтынын, екіншіден, сонау Мәскеуден жеткен жарлық оны шалғайдағы Кабулда да еркіне қоймай, тар қапасақ қамалған діндар жанның күйзелістегі мұң-шер толқынысы ретінде де түсінуге болады. Түрмедегі өз ахуалынан баяндай келіп, ат-Тарази өзінің «Жиырмасыншы ғасыр» өлеңінде өз дәуірінің дамуға бет қоя отырып, ахлақ, мораль жағынан кенже қалғанына қынжылады. Адамзат баласының біліп тұрып, білімсіздікке ұрынуына өкініш білдіреді. Сондай өлеңдерінің бірінде ол:

Адам деген – бір жапырақ ет емес,
Адам деген – бір шоқым май емес,
Адам деген, адам деген тері емес,
Адам деген тек разылық иесі! – деп түйіндейді.

Ат-Тарази дүние жүзінде орын алған екі бірдей қантөгіс соғыс әкелген енапат шығыны мен қасіреті жайында, жас қыршын кетіп, жар жесір болып, бала әкесіз қалып, ана жоқтау салған осындай зарлы оқиғалар адамзат қоғамының шаңырағын шайқалтып отырғанын айта келіп, тағы да үшінші дүниежүзілік соғыс оты тұтанып кете ме деген секемденеді. Осы болжамын «Үшінші соғыс қатері» деп аталатын бөлімде бедерлеген. Осы өлеңінде ол азғындық пен жүгенсіздікке бой алдырған адам баласының шайтан айтағына кеткен деп санайды. Талау мен қанаудан қайтпағандар ақыры келесі қырғынға ұрындырып танытатындай:

Жетегінде шайтанның біреу кеткен,
Күрсіндіріп, күйзелтіп, күңіrentкен.
Тағы біреу кетті, эне, ардан аттап,
Жөнге келмей жайылып, шалқалақтап.
Мен ғайыпты білмеймін, ұлым, бірақ
Күмәнім бар ертеңге шым-шытырақ.
Мына әлемнің ұсқыны, ұқсаң ұдай-
Үшінші бір соғыстың нышанындай.

Ғұлама ат-Тарази осы орайда әлемде қалыптасқан жүйені сын тезіне салып, өлең тілімен безеп өтеді. Сондайда ол сол кезде отты ошаққа айнала бастаған Үндістан-Пәкістан арасы, Ливан, Сирия, Палестина мәселелерін де өз жырларына өзек еткен.

Ақын келесі кезекте төрткүл дүниедегі жағдайға шолу жасап, сол аумалы-төкпелі мезгілде орын алып жатқан бүліктер мен қозғалыстар, қақтығыстар сияқты шиеліністі жаһандық күрделі мәселелерді бағамдайды. Жер бетіндегі әрбір елдің екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі ушыққан хал-ахуалына жеке-жеке тоқталып өтеді. Англиядан бастаған ол Черчель мен оның ұстанған саясатын мінеп, кемшіліктерін тілге тиек етеді. Сөзін Франция елін сипаттаумен жалғастырып келе осы елдегі коммунизмнің әлі де қалғандығын, коммунистік партияның әкелер қаупін сөз етті. Осы уәжін Италияға да қатысты қайталайды. Балқан елдеріне келер болсақ, мұнда

да сол коммунизмнің сын-қатері төніп тұрғанын, коммунизмді жүзеге асыруға ба-старын тіпті иіп тұрғандықтарын ескертеді. Қай сөзінде болмасын, ақын әрқашан да сол коммунизмнің таралуынан сақтандыруды көздейді. Бұл сөзінен кейін ол Грекия, Түркия, Иран елдері туралы айтып өтіп, осы елдерге көптеп қауіп төндірген Ресейді атады. Алайда Түркия елі ежелден ислам дінінің жақтаушысы болғандығы үшін де Ресей әсерінен құтыла алатындығын, ал Иран туралы айтар болса, ондағы Ресей үкіметінің ойы жүзеге асып жатқандығы белгілі дейді. Осылайша сөз басын Ауғанстанға бұрғанда, бұл ел жайлы төмендегі өлең жолдарымен өреді:

Расында Ауғанстанның жақсы жері; халқының таза жүрегі.

Халқы діндар, иманды қауым; тарихта аты әйгілі, мәшһүр мағлұм.

Басшыларына адал, себебі жүректе тақуалық, ахлақ, ғылым.

Өз жерлерін ағылшын басшылығынан, бодандығынан бостандық алып берген ауған басшысы Мұхаммед Нәдіршаһты да айналып өтпейді. Ауғанстан да Ресейдің өз қоластына алуды көздеп отырған саясатынан алыс емес еді, және оны ақын ислам діні мен мұсылмандардың жауы деп есептейді.

Осы сөзінен кейін Алладан жоғарыда сипаттап өткен елдерді қорғанына алуын сұрап дұға етеді:

Я, Раббым, сүйікті Мұстафаның хақы үшін, «әһлі бейт» үй-ішінің хақы үшін,

Бұл елдер мен жерлерді сақтағын да, орыстардың қасіреті, азабынан.

Қияметке дейін болсын азат елдер, дүние мен діні болсын мәңгі жасампаз.

Сонымен қатар ақын осы кездегі Мысыр елінің хал-ахуалына да қозғап өтіп, алай-да оның империалистік отаршыларға мойынсұнбайды деп, халқы жайлы былайша жырлайды:

Расында олар даналықты ұстанған, жұмсақ қауым,

Мәшһүр болған атыменен өнер, ғылым.

Отансүйгіш қасиеті асып тасып,

Майданда батыл, кетпейді еш жаудан қашып.

Білім, ғылым, жаңашылдық, өнер алды,

Африканың бетке ұстар ұлы қауымы

Мақсатын іске асырар ыждаһатлы халқы.

Ағылшындардан Суиц каналынан кетуі және Ніл проблемасы жайындағы талабы төңірегінде сөз сабақтай келе, Мысырдың өте жақында өзінің толық тәуелсіздікке қол жеткізетініне, Раббысына сенімі мен тәуекелінен күш алып отаршылдықты жеңетініне және өзінің заңды құқықтарына жеңіп алатындай ерік-жігеріне сенімін білдіреді.

Ақын келесі кезекте Сирия мен Ливан елдерін сипаттауға ойысады. Олардың сыртқы күштердің енуінің нәтижесінде елдегі жағдайдың тұрақсыз, көршілес елдерден артық еместігін қапалана айтады. Бұл сөзінен кейін ақын Пәкістан мен Кашмир мәселесін де қозғайды.

Ал Палестинаның арабтар мен олардың әлемдегі алар жоғары орнын көрсетіп, қасиетті жерді басып алған яһудилік әскерлердің арабтардың жанына қадалған инедей болғанын, араб халқының қанының көл боп ағуына себеп болғандығына тоқталады. Бұл елдердің хал-ахуалын сипаттап болған соң ақын сол уақытта осынау

елдерде өмір сүрудің өзі қиынға соғатынын, көздеген мақсатына, діттеген арманына жету де оңай емес екендігін жеткізеді.

Одан әрі Қытай және ондағы коммунизмнің орнауы жайында жырланады. Жоғарыда аты айтылып өткен барлық елдердегі пәлекеттер мен қиыншылықтардың барлығы да осы коммунизмнің салдарынан болғанын деп түйіндейді. Бұндайда оның ойы – діндегі жоқ дүмбелез доктрина ат төбеліндей аз ғана наданның іс дегенге саяды. Орта Азиядағы коммунизм доктринасын сын садағына іледі. Коммунизмді :

Ақиқатында коммунизм – дүниедегі ең нашар жүйе,

Алланың уаһиі мен Мұхаммедті теріске шығарар надан жүйе! – деп бағалайды.

Ақын осылайша бүкіл әлемді коммунизм жүйесінен сақтандырып тұрғандай. Туындыда коммунизмді бүкіл халықтарды, адамзатты шарпып әкететін құдды пәлекеттей санап обаға теңейді, бір мекеннен екінші орынға тез жұғатын микроп түрінде өтіп жатқан ешбір дауасы мен емі жоқ кеселге балайды. Шығыс Еуропада осы індет таралуда, тіпті Американың да коммунизм алдында қауқарсыз, оның өршуіне қарсы тұруда дәрменсіздік байқатуда деп пайымдайды. XX ғасырда осы жұқпалы ауру жалмаған марқұмдарды ойлағанда жан жүрегі езіліп, егілген көз жасын тыя алмайтындай зарлы сезімді кешеді:

Коммунизм құрбандарын еске алсаң:

Қасірет пен қайғыдан жүрек сыздар,

Күні-түні жылап өтер мұң көздер,

Бірақ көл боп аққан көз жасынан қайтпас өлген,

Мәйіт қайтып оралмас қабірінен.

Ғалым өз өлеңдерінде тек коммунистерге деген қарсылығын ғана білдіріп қоймайды, сонымен бірге дүниежүзілік қоғамдық жүйе теңсіздігі мен саяси әділетсіздікке де алаңдаушылық танытады. Ол коммунистер қорлығынан зәбір көріп отырған мұсылмандарды азаттық үшін күреске үндейді.

Атауынан көрініп тұрғандай-ақ ғұлама әлем елдерін басқа төнген қасірет бұлтынан сақтандыруға әрекет қылады. Ол «қара бұлт» тек қана дінсіздікке үндейтін коммунизм идеясы ғана емес, сонымен бірге бетімен ауа жайылған Батыс мәдениеті болатын. Бір сөзбен айтқанда, ат-Тарази мәдени экспанция тек ислам елдеріне ғана емес, сонымен қатар тұтас адамзат баласына зарарлы, зардапты болып табылатындығын өз ой пайымы тұрғысынан өрнектейді.

Осыны іске асырса дүние жүзі жеккөрушілік пен көре алмаушылықтан, жамандық пен зұлымдықтан құтылып, жер жүзінде бейбітшілік заман туар еді. Мұсылмандар өзара бірігіп, бірлесіп, бір-біріне иық тіресіп, арқа сүйеу болу керек, себебі ақиқатында Құран бірлікке шақырады. Бұл турасында Раббымыз өз сөзінде: «Міне, (аталмыш пайғамбарлар. Олардың соңынан ерген үмбеттер хәм сендер) барлығың сенімі ортақ үмбетсіңдер. Ал мен бәріңнің Раббыларыңмын! Ендеше, Маған асылық қылып, қаһарыма ұшыраудан сақтаныңдар» (Мүминун сүресі, 52 аят), сонымен қатар «Барлығың да Алланың желісіне (дініне) мықтап жабысыңдар және өзара бөлінбедер. Сондай-ақ Алланың өздеріңе (үйіп-төгіп) берген нығметін естеріңе алыңдар. Кезінде біріңе-бірің бітіспес дұшпан едіңдер, Алла тағала жүректеріңді жарастырды. Сөйтіп, оның (иман, хақ дін Ислам сынды) баға жетпес нығметінің арқасында бір-біріңе ба-

уыр болындар. Сондай-ақ кезінде сендер тозақ шыңыраудың шетінде тұрған едіндер, алайда, Алла сендерді одан сақтады. Сендер тура жолға түссін деп, Алла Өзінің аяттарын міне, осылайша ашық баяндайды» (Әл Имран сүресі, 103 аят) деген. Ғұлама өзі көріп, куә болған коммунизм қатерінен өзгелерді де сақтандырады әрі көпшілікті мұсылман бірлігімен қорғануға шақырады. «Бірлік» деген өлеңінде ол ислам тарихынан да қозғап, өткен алауыздық бүгінге сабақ болу керек деп қорытады. Өзі сүнни ханафи мәзһабын тұтынатын ол діндегі сүннит-шейіт арасында қалыптасқан алалыққа да қынжылады. Жан-жаққа тартқан дін ғұламаларын ат-Тарази бұл ретте «ислах»/реформа/ жолына, жөн жолға, татулық жолына үгіттейді. Осыны іске асырса дүние жүзі жеккөрушілік пен көре алмаушылықтан, жамандық пен қиянаттан құтылып, жер жүзінде бейбітшілік заман туар еді.

«Түркістан» деп аталатын бөлімінде ол осынау қасиетті мекенді «ұлылар бесігі», «топырағы қазына, ілім және өнер кені», «жер бетіндегі жәннәт» атап, туған жерін теңерге сөз таппай, тебіреніспен термелейді. 45 егізжолдан тұратын осы ұзақ өлең екі бөлімнен тұрады. Бірінші бөлімде автор туған жерін, өскен өлкесін дәріптеп, мадақтап, оның қадір-қасиетін баяндаса, екінші бөлімде Түркістанның сол кездегі аянышты трагедиялы тағдыры арқау болған. Оған өзінің қайғы-мұңын, өксікке толы құсасын өзек еткен мұндай тұстар жинақта молынан кездеседі.

Түркістан елін ақын өркениеттің, ғылым-білімнің ордасы, ғалымдардың отаны еді деп жоғары бағалайды. Бұл өлке белгілі тәпсірші, хадис ілімінің білімдарлары және фикһ (ислам шарифаты) оқымыстыларының туған жері екенін, кезінде осынау берекелі өлкеден қаншама ұлық ғұламалардың шыққанын айтып өтеді. Ал Түркістан халқын аса діндар, тақуа, әрі шексіз жомарт халық ретінде сипаттайды. Ат-Тарази Орта Азияны тұтас Түркістан атап, ондағы большевиктердің үстемдік құрғандығына өзінің наразы екендігін назалана отырып суреттейді.

Түркістанды бір кезде ақ патша басып алғанын, кейіннен оның орнын қызылдардың неоимпериялық саясаты алмастырғандығына арнайы көрсеткен.

Екеуінде айырма жоқ – итаршы,

Екеуі де – зұлым да, сұм отаршы.

Ақ пен қызыл арасында қамалып

Соры қайнады қайран халық қаңғырып.

Жоқтағандай тура туған әкемді, – деп бейнелейді. Сол ретте «Түркістанның қай қайсысын айтайын?» – деген автор бір мезгіл таусылып, шөгіп қалғандай көрінеді. Мәснауиды оқыған кісі дәл осы бөлімнен ақынның қаншалықты қамығып, жүрегіннің қан жылағанын сезіне алады. Ресейдің қоластына өткен бұл Түркістан жерінің осындай мүшкіл халі үшін тұла бойы сыздап, ақынның жан дүниесін күйініш тебіренісі толқытады. Сол кездегі Түркістан жерінің құрамына Ферғана, Бұхара, Хиуа жерлері кірген. Осы жерлердің халқы орыс басқыншыларымен барынша күресіп келді. Алайда орыстың қарулы әскері 1921 жылы Бұхараны қанға бояп, күшпен бағындырды.

Орыс коммунистерімен бар қайратын сала соғысқан Түркістанның қайсар да батыл батырларын, оның ішінде Бұхара жеріндегі күрескерлердің басшысы Әнуар паша 1922 тамыз айында батырлықпен көз жұмса, Самарқандағы көтеріліс басшысы Баһрамбек 1921 жылы, ал Ферғана орталығы болған Қоқандағы көтеріліс басшы-

сы «Әмир ул-мұслимин», яғни мұсылмандардың әмірі атанған Құрбашы Ергеш пен Марғынан жерінің көтеріліс басшысы Әмин бек 1920 жылы ерлікпен қаза тапты.

Ақын ешуақытта да ертеңгі күнге деген үмітін жоғалтқан емес. Осы өлкелердің бодандық езгісінен босап шығып, өз басына тәуелсіз ел болып, бостандыққа ие бола-рына анық сенген. Осы турасында ақын:

Қараңғы түнек түннен соң жаңадан сәулелі күн туар! – деп үміттенеді.

Ақын түркістандықтардың қандай аянынышты халге душар болғандарын, олардың кейбіреулерінің түрмеге қамалып, кейбіреулерінің сотталып кеткендігін, енді біреулерінің жер аударылып, елінен қашып көшіп кетуге мәжбүр болғандарын жырға қосады. Түркістан тұрғындарының дүние жүзіне бас сауғалап босып, тарап кеткенін сипаттаған ақын халықтың бір бөлігі Ауғанстанға, бір бөлігі Сауд Арабиясына дейін кеткенін ауызға алады. Сауд Арабиясының королі Абдуләзиздің хижра жыл санауы бойынша 1350/1932 жылы осы жерлерден пана іздеп келген бейшара топты жақсы қарсы алып, өз сарайында қабылдағанын да айтып өтеді. Сол сияқты Түркия, Иран, Пәкістан, Үндістан, Мысыр, Шам, Ирак, Йордания, Америка мен Еуропа жерлеріне шашылып кетті.

Соңынан орыстың сойқан зобалаңынан опат болғандар үні дүниенің дүйім жұртына қозғау салса, ол да жұбаныш деген сарынмен ойын қорытқан ғұлама Түркістан тақырыбына өзге де бөлімдерде қайта айналып соғып отырған. Мәснәуидегі біраз бөлімдері Кеңестік дәуірдің ащы шындығын әр қырынан жеріне жеткізе әшкерелеуге арналған. Айталық ат-Тарази мәснәуінің «Түркістандағы орыстар мен коммунистер» деген тараушада туған өлкесінің бір ғасыр орыс отаршылдығының бұғауында сорланса, кейін билікті қолға алған коммунистік партияның халыққа қарсы әлемдегі басып-жаншудың ең жаман амал-тәсілдер қолданып отырғанына қабырғасы қайысады.

Ешбір дінге иланбайтын коммунистердің адамдардың нанымын мансұқтап, кесірінше әжуа-мысқылға айналдыруын былайша кескіндейді:

Ұятсыздығы – Аллаға сенбестігі .

Аяңға да, Алланың елшісіне де сенбейді,

Бәлкі Иса дініне сенбеген десе,

Тек христианға емес, Мұсаға сенбеді.

Кез келген дінге сенбеген оны

Әр дінге жау да сенбей қарайды,

Мазақ пен келеке – оның ұраны. Билікке бұрынғы ұры-қарылардың, надан, ақылсыз тобыр, белсенділер қол жеткізгені, жеке меншікке қарсы болғаны, бұзақылыққа, ұятсыздық пен оңбағандыққа жол берілді деп тұжырымдайды.

Мәснәуидің 122-127-беттегі “*Мешіттер мен медреселер*” 15 бәйіттен тұратын тарауша арналған “Балам, мешіттер туралы хабардар етейін” деген жолмен басталады. Бұхара, Самарқан, Ош, Әндіжан, Қоқант, Хожентте, Марғынанда, Наманганда тамаша көз тартар мешіттер болған, олар әдемі көріктілігімен әлемнің назарына өзіне аударған. Солардың көбісі ойрандалып, бұзылған. Кейбіреулерін қызыл баспаханаға айналып аман қалған. Бұл мешіттерді қуыршақтай ойыншық етуі “өкінішті, өкінішті” деп аяқталады.

Туындының оның 128 бетте «Тараздағы әкемнің орталық *meuimi*» атты 23 бәйіттік деген тараушасында әкесінің Таразда бір кезде жұма мешітін салдырғаны сөз болады. Үлкен, техникалық өзіндік көз тартар ерекшелігі бар, сәулеті шығыстық еді. Мен кеткеннен кейін жексұрын коммунистер мешіттерді қызылдарының үйіне айналдырып, ғибадат жасауға, намаз оқуға тыйым салған, Алланың атының орнына Лениннің суретін іліп қоюы көкіректі ызаға толтырады. Коммунистердің мұсылмандарға істегендерінің естіген адамның жүрегі қысылғанда аузына тығылып, жек көрушілігі туады. Әкесінің мешітін үкімет үй етіп пайдалануға жарамағасын қиратып тастауға шешім қабылдап, ақырында бір кездегі көркем де көрнекі мешіт жермен-жексен болғанын поэзия тілінде өрнектей келе, бөлім еліміз дінсіздердің аяқ астында қалмай азат етіліп, біздің топырақтарымыз тазарсын деген тілекпен түйіндейді.

«Менің балақайым Фудайл» тараушасында жастайынан шешесінен жетім қалып әкесінің қолында тәрбиеленген. Өзі көшкенде ұлын күштеп мектепке апарды. Сабақтарда орақ балға, Ленинді құдайға қарсы сөздерді жас сана құюға әрекеттеріне шыдамағандықтан мектепті тастап кеткен еді. 7-12 жасар Фудайл мектепке мұғалімдер қайта сүйрелеп әкеледі. Оқып жүргенде бала Алланың жоқтығына куәлік бермеген. Өсе келе достарын дін имандылыққа шақырды. Фудейл ыңғайларына көндіре алмағаннан кейін тамағына у қосып бергенін, кінәсіз ұлының содан көз жұмған дерегіне қанығамыз. Бұл қайғылы оқиғаны кейін Ауғаныстанда үлкен біреудің жеткізгенін ауызға алады. Ақын өз өлеңінде:

Зұлымдық етіп, бас салды бұлар ұлыма;

Құрбан боп бақиға аттанды пәк бала.

Құрбан болды бір Алланың жолында.

Кішкентай жастайынан пәк сәби әкеден,

шешеден ажырап, мектепке құдайсыздардың қолында қайғының уы болса, сөйтіп ақырында тәні де уланды деп шерленеді (122 -127-беттер).

«Коммунистік үкімет және құқық» атты тараушада коммунистер жасап отырған келеңсіз жағдайларға, заңсыздықтарды алға тартады. Мысал ретінде адам құқының тапталуы, сайлау, жиын өткізу еркіндігі жоқ, жалғыз партияның пәрменінен, Кремль сарайынан үкімінен басқаға жолдың жабықтығы, сауда, егіншілік пен кәсіппен айналысу хақынан ажыратқаны, өмірде екінші бір қалау еркін қалдырмағаны, жеке бастың қадыр-қасиетін қорлап, небір дана, білімділердің әйгілі байлар мен жомарттардың Ленин жолын қумағаны үшін жүз мыңдап мерт болғаны не түрмеде өмірін өткізгені, қуғын көріп Мұзды мұхитті солтүстік Сібірге айдалғанын келтіреді.

«Басылымдар» атты тараушада коммунистік режимнің ой еркіндігі мен сөз бостандығына тұсау салғаны, баспа, газет беттерінде радиода билікпен, жеке дар партия ғана мақұлдаған ұстанымынан өзге пікір, хабар жазып, таратуды ауыздықтап қатаң тыйым салынғаны, басқалау пікірдегілерді қуғындап қамайтын келеңсіздіктер орын алуда деп жырлайды. Кітап шығаруға шек қойылған елде мүміндер Құранын бастыра алмайтыны, журналистік тек партияға тән сала болып қалғандығын жайып салады.

«Тәлім-тәрбие» атты тараушада жырланғандай білім саласында тек дүнияуи ғылымдар мен коммунистік партия идеялары оқытылды. Тарих ғылымы да тікелей

коммунизмнің тарихымен, Карл Маркс идеяларымен, Ленин, Сталин көсемдерімен, Қазан төңкерісі мен оның нәтижелерімен байланысты берілгендіктен жақсы-жаманды таразылып, парқын ажырата алмайтындай жағдайда, Құран, дін ілімін үйрету мүмкін емес.

«Уақыптар» атты тараушада бөлімде Ферғана, Бұхара, Хиуада қаншама уақыптар жұмыс істеп, кедей-кепшікке, мешіттер мен медреселерге көмектесіп тұрғанын, ал осылардың бәрінің тәркіленіп кеткенін ауызға алады. «Дарул-Қада(Қазылық үйі)» атты тараушада шарифатқа сәйкес үкім беретін сот мекемелердің есігі түгелдей жабылып әуре-сарсаңға түскен мұсылмандарға жүгінуге коммунистік заңдардан басқа таңдау жол қалдырмағандығын арқау ете келіп, ұлтының басындағы түрлі машақаттар мен тауқыметтегі хал-жағдайын баян қылса, бір кітап болады, «Орыстың айласынан сақ бол» деп тәмәмдайды. Шығармадағы әсерлі тараушаның бірі – «Көште» түрікстандықтарды құқы аяқ асты болып тапталған, әр сәтте төнген бөледен қорқып тыныш ұйықтай алмаған, тамақ жегенде де су ішкенде үрейден абыржыған зәрезап жағдайын «қапастағы бұлбұл не не құстай күй кешкен» деп кестелейді. Сондықтан осындай зұлмат пен кіріптарлықтан Отанынан амалсыз безген, олардың көрген зәбір-қорлығын айтып, жалбарынған, екі көзден жасы төгіліп зар жылаған босқындардың бейнесін көз алдымызға елестетеді.

Жанындағы ұлына қарата «әй, балам» деп мың-мыңдап сырттан пана іздеп жасырын жолмен табанынан тозған босқандардың шекарада асқанда аяусыз оқ жаудыратыны, ал қалың орманда жабайы аңдар қатері, шөл мен құмның аптап ыстық бастан өткерген азабын өлеңге айналдырған.

Ақын болса өз кезегінде қимасы туған елінен алысқа жырақтап, бөтен жерге босып көшіп кеткендердің жайы өз басында орын алған. Сол себепті ақын өлеңінде былай деп торыға толғайды:

Кім өз топырағынан безер дейсің?
Жайнаған бақ пен құсы рахаттанған
Кім Отан бен халқын тастар дейсің?
Ол Отан – туған жері, оған ұя болған
Ата-бабасына мекен болған
Бір уыс топырағы алтыннан құндырақ
Соның өзі мыңдаған ат пен есекке жүк
Өйткені Отанның әр талы – алтын-күміс
Кімде-кім алтын іздеп көшем десе – есек
Онда қайыршы болу – патша болудан артық
Патша жатқа барып, қалай оңалар.

Әдеби әрлеу, көркемдік кейіптеу жағынан келгенде, ең алдымен Әбу Насыр Мубашшир ат-Таразидың мәснәуидің тақырып ауаны барынша кең, мәйекті мазмұнға ие. Осылайша келгенде, Тарази өзінің шығармашылығында өлеңге тән өрнектерді орынды қолдана алғанымен баяндаудың, саяси сарындар басым түсетіндігі туындыларының ерекшелігі деу түйіндеу дұрыс.

Қорытынды. Шығармада автор өмір сүрген дәуірдің жаһандық ахуалы, кеңестік большевиктер билік құрған кездегі зорлық-зомбылықтар мен заңсыздықтардың ащы

шындығы көркем түрде суреттелген. Осындай әділетсіздікке қарсы, діни сенімін қорғау, еркіндік жолындағы күрескердің образы сомдалған. Мәснауиден кеңестік-коммунистік біржақты диктатуралық саясатына келіспеген кереғар азат көзқарасы, өзіндік ойы айқындалады. Жергілікті тұрғындардың дін сенімін, дәстүрлерін мойындамай, аяусыз жаныштаған, адами сенім, пікір, баспасөз, білім еркін шектеп, қуғын-сүргінге ұшыратқан кеңестік жүйені өткір сынаған. Туынды тәуелсіздік жолындағы автордың басынан кешкен қиыншылықтарын, ауыр тағдырын, Отанына, туған еліне деген риясыз сүйіспеншік-махаббатын әсерлі бейнелеуімен бағалы әрі кеңестің дәуірді терендеп зерттеп-зерделеуде дереккөз ретінде де құнды.

Керим Ш., Жеменей И.

*Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак,
Казахский национальный университет имени аль-Фараби
Алматы, Казахстан.*

*e-mail: kerim-1962@mail.ru, Jemeneyislam@yahoo.com,
Orcid : 0000-0003-3004-586X, 0000-0002-6622-0757*

**Маснави ученого-богослова Абу Насир Мубашшира ат-Тарази
«Ядгар Зандан на айней джахан» (Память о тюрьме или зеркало мира)**

Аннотация. Путь борьбы, многочисленные труды и литературно-публицистическое наследие Абу Насир Мубашшира ат-Тарази (1896-1977), уроженца исторического города Тараз, видного религиозного, политического деятеля, прошедшего 47 лет в эмиграции, до сих пор остаются без должного внимания и исследований в Казахстане. Объемная поэтическая работа улема на персидском языке «Ядгар Зандан на Айней Джахан» («Память о тюрьме или зеркало мира») появилась на свет в тюрьме в Кабуле, Афганистан, с 6 сентября по 21 ноября 1947 года. В статье это объемное произведение в жанре маснави впервые специально анализируется на основе оригинала. В конце этого произведения поэт отмечает, что написал это произведение, ориентируясь на форму произведения Джалал ад-Дина ар-Руми (1207-1273) «Маснави Магнави» или «Семантический Маснави». Произведение разделено на 192 главы, каждая из которых имеет тематическое название, основное содержание которых формируют религиозные и политические мотивы. Маснави начинается с благодарности и молитвы Аллаху и восхваления Пророка. В следующей главе, озаглавленной «В тюрьме», он описывает настроение своего сына и товарищей, заключенных вместе с ним, и призывает их сохранять спокойствие. В произведении рассматривается ситуация в мире после Второй мировой войны и обсуждаются сложные глобальные геополитические проблемы. Приравнивая коммунизм к чуме, коснувшейся все народы и человечество, к неизлечимой болезни, распространяющейся из одного места в другое в виде микроба, предупреждает об этой опасности. В разделе «Туркестан» он восхваляет свою родину как «колыбель великих», «земля – сокровище, кладезь знаний и искусства», «рай на земле», пишет, оценивая все достоинства, что его родина была угнетена коммунистами, и перечисляет всю борьбу туркестанского народа за свободу. В разделах «Коммунистическая власть и право», «Издательство», «Образование», «Вакфы», «Мечети и медресе», «Центральная мечеть моего отца в Таразе», «Дар-ул-Када (Дом судей)» описываются нарушение прав человека в его родной стране, наложение ограничений на выборы, митинги, прессу, книгоиздание, свободу мысли, что в сфере образования ничего не преподается кроме светских наук и идей коммунистической партии, закрытие мечетей, медресе, вакфов, шариятских судов, репрессии и т.д. В разделе «Кош» (Переселение) трогательно описаны страдания и тоска по Родине беженцев, вынужденно бросивших свою Родину, не вытерпев давление и унижение советской власти. Произведение ценно художественным изображением тяжелой судьбы, трудностей, переживаний в заточении, истинной веры в единого Аллаха, беззаветной любви к Родине автора, боровшегося за независимость.

Ключевые слова: ат-Тарази, Маснави, тюрьма, улема, Афганистан, эмиграция, персидский, политический, коммунисты, Туркестан, мечеть.

Kerim Sh., Zhemenev I.

*Nur-Mubarak Egyptian University of Islamic Culture,
Al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Kazakhstan.*

*e-mail: kerim-1962@mail.ru, Jemeneyislam@yahoo.com,
Orcid: 0000-0003-3004-586X, 0000-0002-6622-0757*

**Masnavi of scholar-theologian Abu Nasir Mubashir at-Tarazi "Yadgar Zandan ia Aynei Jahan"
(Memory of the Prison or the Mirror of the World)**

Annotation. The path of struggle, numerous works and literary and journalistic heritage of Abu Nasir Mubashir at-Tarazi (1896-1977), a native of historical Taraz city, a prominent religious and political figure who spent 47 years in emigration, still remain without due attention and research in Kazakhstan. The voluminous poetic work of the ulema in Persian, Yadgar Zandan ia Aynei Jahan (Memory of the Prison or the Mirror of the World), was born in a prison in Kabul, Afghanistan, from September 6 to November 21, 1947. In the article, this voluminous work in the masnavi genre is analyzed for the first time on the basis of the original. At the end of this work, the poet notes that he wrote this work, focusing on the form of the work of Jalal ad-Din ar-Rumi (1207-1273) "Masnavi Magnavi" or "Semantic Masnavi". The work is divided into 192 chapters, each of which has a thematic title, the main content of which is formed by religious and political motives. Masnavi begins with gratitude and prayer to Allah and praise of the Prophet. In the next chapter, entitled "In Prison", he describes the mood of his son and the comrade imprisoned with him, and urges them to remain patient. The work examines the situation in the world after the Second World War and discusses complex global geopolitical problems. Equating communism with a plague that has affected all peoples and humanity, with an incurable disease that spreads from one place to another in the form of a microbe, warns of this danger. In the chapter "Turkestan", he praises his homeland as "the cradle of the great", "the earth is a treasure, a storehouse of knowledge and art", "heaven on earth", writes, appreciating all the advantages, that his homeland was oppressed by the communists, and lists the entire struggle of the Turkestan people for freedom. The sections "Communist power and law", "Publishing house", "Education", "Wakfs", "Mosques and madrasahs", "My father's central mosque in Taraz", "Dar-ul-Kada (House of judges)" describe the violation of human rights in his native country, the imposition of restrictions on elections, meetings, the press, book publishing, freedom of thought, that in the field of education nothing is taught except for secular sciences and the ideas of the Communist Party, the closure of mosques, madrasahs, waqfs, Sharia courts, repression, etc. The section "Kosh" (Resettlement) touchingly describes the suffering and longing for the homeland of refugees who were forced to leave their homeland, unable to endure the pressure and humiliation of the Soviet regime. The work is valuable as an artistic depiction of a difficult fate, difficulties, and experiences in captivity, true faith in the one and only Allah, selfless love for the Motherland of the author who fought for independence.

Key words: at-Tarazi, Masnavi, prison, ulema, Afghanistan, emigration, Persian, political, communists, Turkestan, mosque.

Информация об авторах:

Керим Шамшадин, профессор, доктор филологических наук, профессор, Египетский университет исламской культуры Нур-Мубарак, Алматы, Казахстан. E-mail: kerim-1962@mail.ru, Orcid: 0000-0003-3004-586X

Жемей Ислам, доктор филологических наук, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, E-mail: Jemeneyislam@yahoo.com, Orcid: 0000-0002-6622-0757

Әдебиеттер:

Ахат Андиджан. Түркістанның жәдидшіліктен тыс күресі. – Ыстанбұл, 2013. – 943 б.

Яримоглу Эмин. Корбашы Түркістан ұлттық тәуелсіздік қозғалысының жетекшілерінің бірі Шир Мұхаммед Бек. – Кадикой-Стамбул, 2010. 254 б.

Әл-Китаб ат-Тазкира ли-надуат ул-аллама Әби-н-Наср Мұбашшир ат-Тарази. Ад-Дирасат аш-Шаркия ул-Исламия. – Каир, 1984.

Керім Ш., Абыл Т. Әбу Насыр Мұбашшир ат-Тарази өмірінің Ауғаныстандағы кезені // әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті хабаршысы. Шығыстану сериясы. – 2021. – № 4(99). – 104-111-бб.

Мубашшир ат-Тарази. Маснауи-и Йадгари зиндан уа Айине и жиһан. – Каир, 1986. – 149 с.

Руми Джалал ал-дин Мухаммад. Маснави Манави («Поэма о скрытом смысле») СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2007. – 448 с.

Литература:

Ахат Андиджан. А Борьба Туркестана за пределами джадидизма. – Стамбул, 2013. – 943 с.

Эмин Яримоғлу. Корбаши Шир-Мухаммед бек – один из лидеров движения за национальную независимость Туркестана. – Кадькой-Стамбул, 2010. – 254 с.

Сборник конференции в память уллама Абу Наср Мубашшира ат-Тарази. Востоковедские и исламоведские изучения. – Каир, 1987. – 382 с.

Семья ат-Тарази в Египте. Автор: Мубарак Насрулла Мубашшир ат-Тарази. – Каир, 2016. – 126 с.

Керим Ш., Абыл Т. Период жизни и деятельности Абу Насра Мубашшира ат-Тарази // Весник КазНУ имени аль-Фараби. Серия востоковедения. – 2021. – № 4(99). – С.104-111

Память о тюрьме или зеркало мира. – Каир, 1986. – 149 с.

Руми Джалал ал-дин Мухаммад. Маснави Манави («Поэма о скрытом смысле») СПб.: «Петербургское Востоковедение», 2007. – 448 с.

References:

Ahat Andican.A. (2013). Cedidizm'den Hariçte Türkıstan Mücadelesi. Istanbul, 943 p.

Emın Yarımoglu. (2010). Korbaşı Türkıstan Milli istiklal Hareketi Liderlerinden Şir Muhammed Bek. Kadıkoy- Istanbul, 254 p.

Al-kıtab ut-tazkırı lı-nadat ıl-allama Abı ın-Nasr-Muvaççır it-Tarazi.Ad-Dirasaat aç-çarğia aı-ıslamıa. – Al-Ğahıra,1987. – 382 p.

Al-usrat ut-Tarazıa fı-Mısır.Talif as-said Muvarak Nasrulla Muvaççır it-Tarazi. Al-Ğahıra, 2016. – 126 p.

Kerim Sh., Abil T. (2021). Abu Nasyr Mubashir at-Tarazi omirinin Auganystandağı kezeni// al-Farabi atındağıKazak ulttyk universiteti habarshıcy. Shıgıstanu seriasi. – № 4(99). –104-111 p.

Masnayı iadkar zından ıy-ına çahan (1986). Al-Ğahıra, 149 p.

Rumi Dzhahalal al-din Muhammad. (2007). Masnavi Manavi («Poema o skritom smisle») SPB.: «Peterburgskoe Vostokovedenie», 448 p.

Журнал 24.03.2005 жылы
Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және спорт министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитетінде тіркелген.
Бұқаралық ақпарат құралын есепке қою туралы куәлік N 5844-Ж.

Журнал зарегистрирован 24.03.2005 года
в Комитете информации и архива Министерства культуры,
информации и спорта Республики Казахстан.
Свидетельство №5844-Ж по регистрации средства массовой информации

The journal was registered on March 24, 2005
in the Information and Archives Committee of the Ministry of Culture,
Information and Sports of the Republic of Kazakhstan.
Certificate No. 5844-Ж for registration of mass media

Дизайн және беттеу: **Ж. Рахметова**

Басуға 23.06.2022 ж. қол қойылды.
Көлемі 70x100½. Офсеттік басылым.
19,81 баспа табақ. Таралымы 500 дана.